

Петар Ђорђевић¹, докторанд
Универзитет у Нишу
Правни факултет
Србија

РАХ ОТТОМАНА – АДМИНИСТРАЦИЈА, УРЕЂЕЊЕ И ШЕРИЈАТСКО ПРАВО ОТОМАНСКОГ ЦАРСТВА

Апстракт: Рад на тему „Рах Ottomana” има за циљ да нам приближи и објасни на који начин је функционисало Отоманско царство током 16. и 17. века за који период је и ово наше истраживање повезано. Имајући у виду чињеницу да су простори наше државе били под управом Отоманског царства, а да се не говори довољно како је то било из перспективе Османлија аутор је одлучио да кроз овај термин приближи период отоманске владавине како на нашим територијама тако и у глобалу у овом периоду, а у новијој историографији познатијем под називом „Отомански мир”. Османска држава је у ово време била на врхунцу своје моће, а покорени народи су били под директном управом турског административног апарата. Кроз један општи поглед и кроз правно-историјску анализу овог периода аутор настоји да постави основе за даља истраживања у домаћој научној свести како би се што боље сагледао овај историјски период. Посебно је обрађен милетски систем као и шеријатско право који су чинили основу отоманске државе тог доба. Осим тога осврнули смо се и на изворе шеријатског права и генезу његовог настанка из разлога што је само шеријатско право врло специфично, а да је доживело неку врсту свог напретка управо у Отоманском царству и то у периоду од краја 15. века па на даље након доношења канун од стране турских султана који су правне празнине (поготово из области администрације, јавних финансија па и јавног права) допуњавали овим канун намама и на тај начин дали допринос исламском праву, а индиректно и исламској правној науци.

Кључне речи: Отоманско царство, Рах Ottomana, турска администрација, шеријатско право, 16. век, 17. век., милетски систем

¹ iur.petar@gmail.com; Petar Đorđević, University of Niš, Faculty of Law, Serbia

Увод

Термин „*Pax Ottomana*” релативно је нов у историографији², настао је по угледу на термин „*Pax Romana*”, што у буквалном преводу значи „Отмански мир”. Као што је и термин „Римски мир” обележио период просперитета и економског напретка Римске државе у првом и другом веку, тако је и „Отмански мир” обележио период највећег напретка Отманске империје од краја 15. и током 16. и 17. века и то у свим областима које су биле под влашћу и управом Османлија.

Корене Отманског (Османског) царства можемо наћи у деловима Селџучког султаната, који је добио име по њиховом вођи Осману. Османлије су патролирале границама данашње Грчке и Турске, пратећи сунитски ислам који је израста од малог „дивљег” племена у дуговековну империју.³ Освајања на Балкану између 1365. и 1389. као и падом Константинопоља 1453.⁴ утемељио је Отмански султанат у империју која је трајала двеста педесет година. Отманско царство је освојило целу медитеранску регију у јединствено царство кроз године успешних освајања и успешно их је контролисало кроз неколико наредних векова кроз администрацију високо централизоване бирократије.⁵ Период напретка и просперита обележили су петнаесторица султана (видети табелу 1) почевши са Бајазитом који су допринели развоју Отманског царства и поставили га као светску суперсилу. Осим неоспориве чињенице да је турска играла једну од главних улога на светској политичкој сцени тога доба треба напоменути да је у том истом периоду допринос дала и развоју система управљања које су одређене касније државе и примењивале (слободно се може рећи да је и Србија почетком 19. века користила оно што је научила од управе турске администрације из овог

² По узору на термин *Pax Romana* новија историографија је додељивала овакаву терминологију за разне друге историјске периоде према одређеним критеријумима. Један од главних критеријума би била стабилност и доминација одређене државе (*Pax Mongolica* период доминације монголске државе, *Pax Americana* – период доминације Америке и сл.) неке организоване групе (пример *Pax Narcotica* период доминација мафијашких група у Америци) или пак неког периода условљености и јачине услед коришћења атомског оружја тзв. *Pax Atomica*.

³ Albert Howe Lybyer, *The Government of the Ottoman Empire in the time of Suleiman the Magnificent*, 1978, 6.

⁴ Пад Константинопоља 1453. године под вођством Мехмеда II освајача означио је ере Римског (Ромејског царства). Тачније, кратко ваља напоменути да је последњи „леgitимни” наследник Римског царства била кнежевина Теодоро на Криму која је такође покорена пар деценија након пада Константинопоља, тачније у децембру 1475. године. Падом Кнежевине Теодоро сви остаци некадашњег Римског царства престале су да постоје. Римско царство које је било узор свим наредним империјама укључујући и Османско царство престало је да постоји, а снови о поновном успостављању граница Римског царства била је присутна код већине европских владара. Чак су се и Османлије позивале на то да имају право да „наследе” Римско царство па су се негде називали и Румским султанатом.

⁵ April Donahue, *Pax Ottomanica? How the Ottoman Empire Prevented the Creation of Strong Balkan States*, 2015, 7.

периода и да је исто знање применила у креирању свог законодавства заједно са укључивањем западних правних извора (грађанских законика и сл.). Врхунац и сфера утицаја турске моћи може се видети на слици 2.

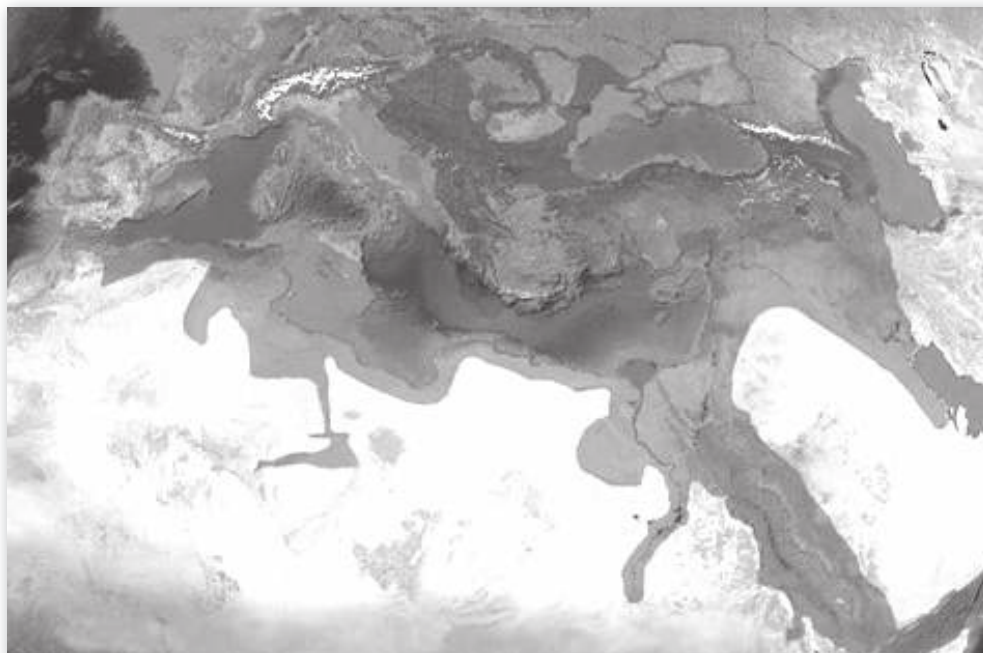
Султан	Године владања
Бајазит	1481–1512
Селим I	1513–1520
Сулејман I Величанствени Законодавац	1520–1566
Селим II	1566–1574
Мурад III	1574–1595
Мехмед III	1595–1603
Ахмед I	1603–1617
Мустафа I	1617–1618
Осман II	1618–1622
Мустафа I	1622–1623
Ибрахим	1640–1648
Мехмед IV	1648–1687
Сулејман II	1687–1691
Ахмед II	1691–1695
Мустафа II	1695–1703

Табела 1. Списак султана 16. и 17. века⁶

Почетком XVII века царство се састојало од 32 провинције и велики број вазалних држава (међу којима је била и Србија), од којих су се неке спојиле са самим царством, док су друге временом добијале различите типове аутономије. Наш циљ је да овим путем што верније прикажемо начин живота свих народа који су живели за време једне мултинационалне државе као што је било Отоманско царство, а такође се може видети и историјат, природа и значај овог историјског периода о коме се данас јако мало говори с обзиром да је наша земља, Србија, била саставни део тог великог царства и да се често прилази овој теми пристрасно и са пуно предрасуда. Са Константинопољом као својом

⁶ Табела 1 је дело аутора и има за циљ да попише имена отоманских владара из овог периода који су заслужни за просперитет и напредак царства. Најистакнутији од њих је Сулејман I Величанствени који је донео низ реформи, а које су имале и значајан ефекат на функционисање државе. Након овог периода већ почетком 17. века настају проблеми унутра и споља те је отоманска држава кренула да стагнира већ након владавине Ахмеда I уз одређене напоре да се поврати.

престоницом и контролом над огромним делом територија око Медитерана, Отоманско царство је било центар интеракција између Истока и Запада преко шест векова. Отоманско царство је повремено добијало власт над далеким прекоанским територијама кроз *декларације о њокорносџи* отоманских султана и калифа, као што је декларација Султана од Ацеџа из 1565⁷, или кроз привремено присвајање острва као што је Ланцарот у Атланском океану 1585.

Слика 2. Отоманско царство на врхунцу своје моћи око 1590. године⁸

Година закључења	Место закључења мира	Отоманско царство и:
1533.	Константинопољ	Свето римско царство
1536.	Француско-Турски мир	Француска
1547.	Адријанопољ	Свето римско царство
1555.	Амазија	Сафавидска Персија
1568.	Адријанопољ	Свето римско царство
1590.	Истанбул	Сафавидска Персија
1606.	Житваторок	Свето римско царство

⁷ Односи се на отоманску експедицију на Ацеџ која је отпочела 1565. с циљем да помогне Ацеџском султанату у рату против Португалаца у Мелаци.

⁸ Слика преузета са https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ottoman_Empire_16-17th_century-pt.svg, приступљено 30. 09. 2024.

1612.	Мир Насух Паше	Сафавидска Персија
1617.	Бусза	Пољско-литвански комонвелт
1618.	Серав	Сафавидска Персија
1621.	Хотин	Пољско-литвански комонвелт
1639.	Зухаб	Сафавидска Персија
1664.	Вашвар	Пољско-литвански комонвелт
1672.	Бучач	Пољско-литвански комонвелт
1676.	Зуравно	Пољско-литвански комонвелт
1681.	Бакишсаријски	Руско царство
1699.	Карловац	Свето римско варство – Пољско-литвански комонвелт – Република Венеција
1700.	Константинопољ	Руско царство

Табела 3. Списак закључених мира на међународном плану⁹

Отоманско царство се ширило и ратовало чак и у периоду напрека тако да се не може говорити о некој врсти апсолутног мира јер је свет био у честим сукобима најчешће као последица колонијалног периода и експанзије свих европских империја. Током периода 16. и 17. века Отоманско царство закључило је 18 различитих мировних споразума у којима је или стекла или изгубила своје територије. Најчешће међународне односе имала је са Светим римским царством, Пољско-литванским комонвелтом (једном од најјачих држава у то доба чијем смеру су турци и хтели да шире своју државу), Руским царством, Француском, Португалом и Персијом. У оваквом спољном окружењу Отоманско царство долазило је у контакт са европским државама на западу, а Персијанцима и Индијцима на истоку. У складу са тим морала је да се прилагоди новим технолошким и административним изазовима како би могла да одржава своју државу функционалном и напредном, а у исто време и да задржи статус суперсиле у свету. Ислам као религија, шеријатско право као једино меродавно право и сложен унутрашњи систем унутар покорених провинција које су се разликовале по својим веровањима и доташњим функциосањем били су нови изазови за све султани који су на то морали да одговоре на адекватан начин.

⁹ Табела 3 је ауторско дело аутора и има за циљ да прикаже утицај Отоманског царства на међународном плану и државе са којима је улазила у сукобе и међународне односе.

Специфичности и утицај ислама и примена шеријатског права

Специфичности ислама па самим тим и исламских држава огледа се у тумачењу и спровођењу шеријатског права. У основи муслимани деле цео свет на два дела: Дом ислама (Дар ал-Ислам) и Дом рата (Дар ал-Харџ). Као што се може видети и у самом називу Дом ислама обухвата све земље где се поштује шеријатски закон, а дом рата сав немуслимански свет тј. свет где се не примењује шеријатско право. Према Бернарду Луису територијално озаначавање примењено на монархна сматрано је омаловажавањем и да је исто важило за етничке термине; па су тако ентитети као што су Арапи, Персијанци или Турци, заузимали истакнуто место у исламској литератури, а припадност једној или другој од ових групе дефинисаних језиком, културом и понекад пореклом била је важан део самосвести сваког муслимана понаособ мада је ретко када то имало било какав политички утицај. Монарси нису по правили дефинисали своје суверенство или формулисали своје титуле у терминима везаним за нацију, нити је пак етничка, лингвистичка или територијална нација била виђена као природа основна државности.¹⁰ Међутим, имајући у виду да је Куран писан још у 7. веку и сматрао се светом књигом која даје одговоре на сва животна и држана питања, јавила се потреба да се неке од материја регулишу и на другачији начин од “*sola scriptura*”. Из разних политичких разлога јединствене муслиманске ума доста рано се поцела на три верска правца (суните, шиите и хариџите). Сунити су највећа група муслимана и уједно и врста ислама коју је прихватило Отоманско царство. Међутим, постојале су четири велике сфере утицаја на сунитски ислам и то су:¹¹

- Ханефитска школа настала у Куфи у осмом веку¹²
- Маликијска школа из Медине¹³
- шафиитска¹⁴
- ханбалитска школа¹⁵

Извори шеријатског права који и представља Божји закон има своје прописе који су могу сврстати у две категорије: уредбе везане за религију и вршења обреда (верско право) и прописе правног и политичког карактера (који подсећају на појмове из римског права *fas* и *ius*). С друге стране тумачење тог савршеног система задатак је исламске правне науке (фикх). Фикх се дуго развијао у исламској правној науци, а највише је напредовао током развоја Отоманског царства. Једна од многобројних подела фикха у исламској правној науци постоје:

- Практична наука о вери и боглосујењу (ибадат)

¹⁰ Бернард Луис, *Муслиманско ошкриће Европе*, Београд, 2004., 81

¹¹ Сима Аврамовић и Војислав Станимировић, *Ујоредна њравна ѡрадиција*, Београд 2022, 186.

¹² Уједно и најраспрострањеније учење и прихватају га између осталог Турска, Босна и Херцеговина, Афганиста, Пакистан, Ирак, Индија, Египат итд.

¹³ Пирусутна у северној и северзападној Африци.

¹⁴ Присутна у Индонезији, Малезији и на источној обали Африке.

¹⁵ Присутна на Арабијском полуострву.

- Наука о грађанско-правним односима (муа'маалат)
- Науку кривичног права (укубат)¹⁶

Према наведеним ауторима, теорија шеријатског права најподробније се позабавила породичним правом, а најслабије тачке су јој кривично, финансијско и уставно право.¹⁷ Управо на овај начин и на основу постојања правних празнина каснији кануни у Отоманској држави су ступили на снагу ради уређивања ове материје и успостављању једног бољег и функционалнијег система у складу са потребама турске државе.

Урф је означавао владарску управну праксу или провинцијске управне обичаје, а власт султана се између осталог манифестовала и у њиховом праву да доносе правне прописе који се називају кануни који су у почетку регулисали област јавног права. У отоманском царству зборници ових владарских, дакле световних прописа, називају се канун наме. Ослођен на наведене изводе права исламски свет се латио веће и озбиљније кодификаторске активности тек средином XIX века доношењем Мецеле – османског грађанског законика из 1858. године.¹⁸

Ибн Халдун као један од истакнутијих исламских правника сматрао је да је сувишан канун (закон) који се искључиво своди на султанове декрете, тврдећи да шеријат, верски закон ислама, може решити сва правна питања. С друге стране, исламски правници су такође заступали супротан став да је канун не само потребан већ и легалан:

- уколико у шеријату не постоји решење неког спорног проблема,
- уколико је усаглаше са извесним општеприхваћеним обичајем или принципом који би могао послужити као основа за аналогију,
- уколико је нужен за добро исламске заједнице,
- уколико га султан може успешно спроводити и ако не садржи ништа што се коси са шеријатом.¹⁹

Па тако у Канун-нами из 16. века стоји у предговору:

- На султанову заповест кодификован је овај османски канун, јер су његове одредбе битне за напредак људског рода и за сређивања питања у народу.²⁰

Кануни и принципи њихове примене расту још од 11. века ширењем турске државе и принцип доношења кануна се усталио у пракси исламског законодавства где су према турској традицији, владарски суверенитет и установљење његовог зборника закона, торуа, тесно повезани. Осим тога, готово сви турски владари су одбијали да прихвате било какво ограничење своје политичке моћи.

¹⁶ Сима Аврамовић и Војислав Станимировић, *Ујоредна љавна традиција*, Београд, 2022, 186.

¹⁷ Ibid. 186

¹⁸ Сима Аврамовић и Војислав Станимировић, *Ујоредна љавна традиција*, Београд, 2022, 189.

¹⁹ Халил Иналцик, *Османско царство*, стр. 99.

²⁰ Канун-нама из 16. века приписује се султану Сулејману I Законодавцу.

Принцип кануна се укоренио на Блиском истоку још у раздобљу које је непосредно претходило успону Османлија.²¹

Кануни су начелно подељени у три категорије:

- декрети са карактером закона које је издавао султан у специфичним случајевима. Разбацане збирке ових докумената садрже на хиљаде таквих законских указа који сачињавају претежни део отоманског кануна.
- декрети који се односе на неку посебну област или друштвени staleж
- опште Канун-наме које су се примењивале у целом Царству.²²

Законе је доносила централна влада у складу са потребама за регулисање одређене правне материје, а облике фермана давали су секретари владе. Документе је први проверио велики везир који би преко нишанџија званично поднео султану који би их писмено или усмено потврдио. Након што их султан одобри такви закони су ступали на снагу од тог дана.

Везано за тему важно је осврнути се на то како су функционисали санџаци тј основне административне јединице Османског царства. Сваки санџак је имао свој пописни дефтер, а од Бајазита II заведен је обичај да сваком дефтеру претходи канун-нама одређеног санџака, на основу које су решавани локални спорови. Османлије су највише биле заинтересоване за прикупљање пореза па је тако и канун нама једног санџака била да се одреде износи и начин прикупљања даждина на тимарима. То значи да су у канун нами тумачени закони о државини и преносу земље, о законском статусу раје, или о њеном евентуалном ослобађању од даждина. Канун-наме су ређе садржавале посебне листе са наведеним тржишним и царинским обавезама у градовима. У њима су се ретко налазили кривични закони или закони који су одређивали статус војничке класе.²³

Још једна разлика између муслимана и муслимана је у погледу пореза. Таксе су убиране од немуслиманског становништва у већој или мањој мери. Некада су оне биле веће, а некада мање у зависности од ситуације у земљи. Постојале су две врсте пореза, оне које су се плаћале редовно и оне које су се плаћале у време рата (ванредне таксе које су могле бити изузетно високе). С обзиром да су порези били једни од кључних фактора за опстанак и функционисање апарата Отоманског царства прикупљање истих играло је велику улогу у стању у самој отоманској држави током целог њеног трајања.^{24 25}

²¹ Ibid, стр. 100.

²² Ibid, стр. 100.

²³ Ibid, 102.

²⁴ Suleyman Demirci, Avariz and nuzul levies in Ottoman Empire: An assessment of tax burden on the tax-paying subjects. A case study of the Province of Karaman, 1628–1700, 2–3.

²⁵ Више о томе код истог аутора који у својој студије детаљније описује догађаје од 17. века па на даље и даје увод у економске разлоге распада Османског царства.

Административна подела и милетски систем

По освајању већина покороног становништва Отоманског царства потпа-ла је под одређена правила и ограничења у погледу права и слобода. Отоманско царство пратило је Ислам као званичну религију царства које се заснивало на Курану и које је имало утицај како на верска тако и на државна питања. С друге стране, унутрашње ствари су оставили покороеним нацијама које су биле одвоје-не од Отоманског царства према религијској припадности у такозвани милетски систем. По милетском систему хришћани су пратили религијска и државна пи-тања од стране турака одобрених од стране Православне цркве, а припадници јудаизма су били постављени у њихове милете предвођени рабинима из Једрена, а касније рабинима из Константинопоља. Турци су, према учењу ислама, сматра-ли хришћане и јевреје „народима књиге” и имали су посебан статус у Отоманској администрацији. С друге стране, сви немуслимане сматрани су грађанима дру-гог реда. Хришћани су плаћали тзв. главарину (врсту пореза) и имали су ограни-чења по питањима обнове цркава и забрану власништва над ратним коњима.²⁶

Само Отоманско царство било је административно подељено на две вели-ке регије: румске (румелијске) и анатолијске провинције, па су се оквиру те две велике територије формирале разне мање територијалне јединице које су имали одређени степен самоуправе и ограничења која им је централна власт наметала. Ограничења нису била само у верском погледу него и у начину и висини прику-пљања пореза – једне од кључних ствари за функционисање целокупног држаног система Отоманског царства.

Што се тиче управе над православним хришћанима и њиховим миле-том, управа је поверена васељенском патријарху као врховном црквеном по-главару. Изабран и потврђен у дужност од старне султана патријарх је имао доста грађанских дужности упоредо са црквеним које су подразумевале његов сопствени суд, затвор, као и пун контролу над хришћанима у регији.²⁷ С друге стране васељенски патријарх је био одговоран султану за понашање народа у повереном му милету. Исто тако патријарх се сматрао одговорним за било коју врсту побуне или нелојалности коју би народ под његовом управом урадио. Примера ради Султан Мехмед II поставио је патријарха Генадија Схлоаријуса II²⁸ за патријарха Православне цркве и православног милета који је обухватао пет етничких група: Албанце, Арапе, Бугаре, Грузинце, Србе и Влахе.²⁹ Сви они сматрани су делом хришћанског православног милета без обзира на њихове

²⁶ Ibidem, 8.

²⁷ April Donahue, *Pax Ottomanica? How the Ottoman Empire Prevented the Creation of Strong Balkan States*, 2015, 9

²⁸ На сличан начин је постављен и јерменски патријарх Ховаким за јерменске поданике царства од стране Мехмеда II у тазковани Јерменски милет.

²⁹ Bakir Mohammad, према: Theodora Dragostinova, *Between Two Motherlands: Nationality and Emigration Among the Greeks of Bulgaria*, 1900–1949.

етничке и језичне разлике.³⁰ Сматрало се да кроз локалну администрацију у оквиру милетског система да ће покорене заједнице наставити са дневним активностима нормално, али под администрацијом, и у крајњу руку контролом, Отоманског царства. Православни милетски систем је успоставио структуру у већ постојећем систему који је само послужио да да „живот” новој администрацији. Након доласка турака, поготово на Балкану, народ се исељавао из градова на села, док су се турци махом насељавали у градове. Кроз функционисање милетског система за православце, балкански хришћани нису били предмет прозелитизма и успели су да очувају свој идентитет кроз разне привилегије и допуштања које је отоманска верска политика дозвољавала.³¹ Другим речима, нова турска влада није вршила терор над свим новоосвојеним територијама, на пример на Балкану је допуштен висок степен самоаутономије, солидарности и верске слободе па је тако народ који је потпао под турску власт успео не само да одржи идентитет већ и да живи у миру под отоманском административном управом. Наравно, мора се напоменути и то да су Турци на Балкану превентивно побили већину балканских кнежева и аристократа како би на тај начин ослабили центре окупљања народа и омогућили лакшу транзицију и интеграцију у нову турску администрацију. Заправо, Турцима је и био циљ да владају покореним народима који би им служио у прву руку за убирање пореза и за обраду земљишта што им је служило за пуњење државне касе и спремање за нова освајања. Од освајања Балкана у 15. веку балкански народи су наставили да постоје углавном као сељачка маса насељна у руралним деловима царства која је била подељена само етнички и лингвистички, али уједињена у православни милетски систем.³² Хришћани Балканског полуострва су задржали свој идентитет кроз административну праксу Отоманског царства која и јесте функционисала све до почетка слабљења централне државе и изгубљених ратова против Европљана на западу и ратова на истоку.

Осим народа који су потпадали под милетски систем, постојали су и зимије које су представљали народе покорене од стране Отоманског царства и прихватили доминацију ислама као таквог. Зимије су припадали разних веровањима и етничким групама и разликовали су се од милета. Другим речима милетима су се ословљавали религијске групе у Отоманском царству који су били подељени у неколико група. Румски (румелијски) милети, јерменски милети, јеврејски милети. Уколико су Румљани (Грци) и Бугари били православци они су спадали под Румски милет. Јермени, протестанти и католици су имали своју посебну групу. Турци, Арапи и Албанци су били владајућа муслиманска класа и називали су себе Османлијама.³³ Популација зимија је била огромна

³⁰ Bakir Mohammad, *Islam & Pluralism: The Ottoman Millet System*, 4.

³¹ Ibid, 9.

³² Ibid, 10.

³³ Oguz Alhan, *Situations of Religious Minorities in Ottoman Empire, Their Rights, Freedoms And Relationship With Government*, 2.

у то време. Према Халилу Иналцику и цензусу 1455 било је 592 румских православних кућа, 535 муслиманских кућа, 332 латинских кућа (европских католика) и 62 Јерменских кућа.³⁴ Једна од занимљивости и ограничења је та што зимији нису могли да буду сведоци против муслимана пред судом, али су могли да буду сведоци између себе. Према фатви Ебусуда Ефендији сведоци који не иду у цркве и синангоге неће бити прихваћени.³⁵ Зимије су сматране грађанима трећег реда и чак од VII века су плаћале главарину (џизја) и порез на земљу (харач) и наравно дажбине за издржавање војске.³⁶

Наравно треба имати у виду да су су разне административне области имале своје потешкоће и изазове приликом убирања пореза те је и логично да се су се начини и периоди прикупљања истог разликовали од места до места.

Северна Африка и Анадолија

Такође, треба споменути и турски утицај на народе Анадолије и северне Африке. Турци су се задржали и дан данас у добром делу Анадолије док је северна Африка и пре доласка Турака била под утицајем и влашћу разних калифата који су остали после освајања Арабљана.

Што се тиче северне Африке, у њој је ситуација била релативно мирна за време Отоманског мира. Постојало је свега пар побуна, неких већих проблема је било у Алжиру, али тек нешто касније. Спорна тачка је једино био Египат, али је Турска углавном одржавала ту територију и добре односе са Саудијском Арабијом, јер је Турска прихватила сунитски ислам који је и тада чинио велику већину муслиманског света. Што се тиче међусобних ратова на овим просторима, долазило је до неких сукоба, углавном религијске позадине (шиитске државе против сунитских), који су се углавном завршавали крваво и постоје чак и данас (случај Ирана и слично).

У Анадолији су постојали неки народи који су имали проблема са прихватањем ислама и турске власти те су се они често и бунили. Још један од узрочника пропасти турске империје је и новообновљена Персија (видети табелу 3 и мировне споразуме са Персијом) која је вршила нападе на турску државу истовремено када је и она имала проблема са Русима (руско-турски ратови) и Аустријанцима (аустријско-турски ратови). Такође је управо овде (у Анадолији) дошло и до неслагања између неких исламских конфесија тако да су постојали и унутрашњи сукоби који су временом довели и до краја отоманског мира, а касније и до краха целе османске државе која се завршила прогонством задњег султана. Политичко-правни односи у Анадолији су углавном заснивани на уговорима које је Тур-

³⁴ Халил Иналдик, *Османско царство*, 196.

³⁵ Фатва је термин за правно мишљење или интерпретацију која исламским правницима и муфтијама омогућава да спроводе исламско шеријатско право.

³⁶ Сима Аврамовић и Војислав Станимировић, *Упоредна љавна традиција*, Београд, 2022, 184.

ска склапала са Сафавидском Персијом. Уговори између турских султана и персијских шахова око подела територије Кавказа и Месопотамије. На овом тлу су често вођени и ратови. Спорне тачке су углавном били градови Багдад, Јереван и Табриз око којих су се водили крвави ратови.

Анадолија је пре доласка муслимана била претежно хришћанска територија под утицајем Византије. Међутим касније, кроз средњи век, турци селџуци овде се трајно насељавају и временом потискују староседеоце (као што су, на пример, јермени). Додуше доласком муслимана социјални и културни прелаз (трансформација) је била доста спорија од политичких промена. Чињеница остаје да је ислам временом постао доминантна религија, али тај процес је заиста дуго трајао. Пре свега, треба напоменути да су главни језици у Анадолији били грчки и јерменски, међутим доласком муслимана све више долазе у употребу турски и персијски, али опет треба још рећи да су многи Турци учили и знали грчки језик.

Ислам и хришћанство су јако дуго коегзистирали на овом простору. Проблем који постоји за потврђивање података овог времена је мањак извора; чак нема пуно ни муслиманских извора, као ни хришћанских, а други проблем који се јавља је различитост језика³⁷ (грчког, персијског, турског и јерменског).

Према Филипу Вудсу (*Philip Wood*) четири су фактора која су утицала на прелазак хришћана у ислам³⁸, а то су:

- културни притисак
- дискриминација
- порези – овде, такође, постоји проблем извора о финансијском пословању тога доба у Анадолији. Додуше постоје извори из вакуфа, али с обзиром да су вакуфи били ослобођени пореза треба имати у виду њихову објективност.
 - Постоји и још једна тврдња која каже да су многи прихватили лако отоманску власт с обзиром да су, за време Византије, плаћали много веће порезе него што им је то тражио Султанат.³⁹
- бракови – чињеница је да су склапали мешовити бракови (како између хришћана и муслимана, тако и међу припадницима различитог етничког порекла).⁴⁰

³⁷ Више о томе: Andrew Charles Spencer Peacock and Sara Nur Yildiz, *The Seljuks of Anatolia: Court and Society in the Medieval Middle East*, xiii, London and New York, 2012, 6–10.

³⁸ Више о томе: Philip Woods, *The Imam of the Christians: The World of Dionsyious of Tel-Mahre*, с. 750–850.

³⁹ Више о томе: Claude Cahen, *La Turquie pre-ottomane*, Istanbul, 1988.

⁴⁰ Скот Редфорд (*Scott Redford*), међутим, каже да су турци потенцирали масовне миграције више него склапање бракове, за шта је реално већа могућност с обзиром да је Анадолија била место које је одувек имало великог значаја за Турке.

Закључна разматрања

Рах Ottomana као што је и речено у уводу представља један специфичан период у светској историји који је оставио траг на многе народе који су живели на просторима државе којом је владао султан. Кроз овај рад покушали смо да покријемо само основе администрације, шеријатско права као и ситуације која је постојала у овом мултиетничком систему на територији Отоманског царства. Кратким освртом на Анадолију и северну Африку у претходном поглављу имали смо за циљ само да поставимо једну основну паралелу за даља истраживања и покушамо да направимо неку компаративну анализу између народа који су живели на територији румског (рومهјског) и анадолијског дела ове државе. Сличности у владавини дефинитивно постоје и аутори су у многоме сагласни с обзиром да је постојала јака централна власт и која је била у рукама султана. Султан као централна фигура у држави имао је најшира овлашћења којима је располагао па је тако увођењем нових правила (почевши од канун нама којима је допуњавао правне празнине у шеријатском праву) довео је државу под своју апсолутну контролу. Да ли можемо говорити о турској држави овог периода као о држави благостања? Одговор зависи од много фактора. Уколико то посматрамо са модерне тачке гледишта одговор би дефинитивно био „не”; међутим ако сагледамо то из историјског угла и прилика које су тада владале у свету можемо рећи да је турска држава била стабилна и јака држава и да су њени грађани и поданици у њој могли да живе и функционишу по прописаним правилима тог времена. Ако се врло кратко осврнемо и на Србију можемо такође приметити да бар у овом периоду, а то је када је турска држава била јака није било неких побуна становништва, јер је слобода исповедања вера и релативно мир живот био довољна основа да народ прихвати одређена ограничења и живи у јакој држави од које се с једне стране плаши, али исто тако и има неку врсту стабилности. Што се тиче исламске јуриспруденције о њој ваља говорити засебно и отворити је као ново поглавље из разлога што постоји доста материјала који правни историчари могу да користе и дођу до бољег разумевања ситуације у држави која је дефинитивно оставила необрисив траг не само у светској него и у нашој домаћој историји. Пратећи тако јаку државу многи грађани су прелазили у ислам који и јесте један од главних стубове Отоманске државе. Ако повучемо паралелу разлози су били исти у свим територијама царства (од Балкана, преко Анадолије до северне Африке) друштвени притисак, висина пореза, дискриминација, бракови и сл. довели су до исламизације доброг дела ових простора, па је тако велики број људи и до дана данашњег задржао ислам као своју религију управо због овог периода у коме је Отоманско царство успело да у највећем броју прошири и утицај ислама на свет. Тај начин асимилације и ширење вере кроз јаку и стабилну државну управу је дефинитивно довео до промена на светској историјској сцени чији утицај и данас осећамо.

Литература

- Аврамовић, Сима, и Војислав Станимировић. *Ујоредна ѿравна ѿрадиција*. Београд, 2022.
- Alhan. Oguz. *Situations of Religious Minorities in Ottoman Empire, Their Rights, Freedoms And Relationship With Government*. Istanbul: Bilgy University, 2020.
- Demirci, Suleyman. *Avariz and nuzul levies in Ottoman Empire: An assessment of tax burden on the tax-paying subjects. A case study of the Province of Karaman, 1628–1700*, 2003.
- Donahue, April. *Pax Ottomana? How the Ottoman Empire Prevented the Creation of Strong Balkan States*, 2015.
- Dragostinova, Theodora. *Between Two Motherlands: Nationality and Emigration Among the Greeks of Bulgaria, 1900–1949*. New York: Cornell University Press, 2011.
- Иналџик, Халил. *Османско царсѿво*. Београд, 1974.
- Луис, Бернард. *Муслиманско оѿкриће Евроѿе*. Превела Винета Мариновић. Београд, 2004.
- Lybyer, Albert Howe. *The Government of the Ottoman Empire in the time of Suleiman the Magnificent*. Cambridge: Harvard University Press, 1978.
- Spencer Peacock, Andrew Charles, and Sara Nur Yildiz. *The Seljuks of Anatolia: Court and Society in the Medieval Middle East*, xiii. London and New York, 2012.
- Hammer, Joseph von. *Historija Turskog / Osmanskog Carstva*. Zagreb: Elbookers, 1979.
- Cahen, Claude. *La Turquie pre-ottomane*. Istanbul: Institut français d'études anatoliennes d'Istanbul, 1988.